

БРАТИ ЮР'ЯНИ І ХАРКІВСЬКЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Богданов В. О., доктор мистецтвознавства, професор кафедри оркестрових духових інструментів і оперно-симфонічного диригування Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Анотація. В даній статті автор розглядає педагогічну і виконавчу діяльність братів Юр'янів у класах духових інструментів вказаного періоду.

Ключові слова: Харків, педагоги брати Юр'яни, духовий інструментарій, репертуар, концертна діяльність.

Аннотация. Богданов В. А. *Братья Юрьяны и Харьковское музыкальное училище (конец XIX – начала XX века)*. В данной статье автор рассматривает педагогическую и исполнительскую деятельность братьев Юрьянов в классах духовых инструментов музыкального училища указанного периода.

Ключевые слова: Харьков, преподаватели братья Юрьяны, духовой инструментарий, репертуар, концертная деятельность.

Annotation. Bogdanov V. A. *Brothers Ur'yans and Kharkiv music school (the end of XIX-beginning of XX century)*. In this article the author considers pedagogical and playing activities of brothers Ur'yans in the classes of wind instruments of musical school by this period.

Key words: Kharkiv, pedagogies brothers Ur'yans, wind instrument, repertoire, concert activities.

Постановка проблеми. Питання, пов'язані з педагогічною і виконавською діяльністю братів Юр'янів в указаний період ще не стали об'єктом музикознавчого дослідження. Це і обумовило вибір даної теми.

Практична цінність дослідження визначається адресною спрямованістю до музикознавців, істориків музики і виконавців на духових інструментах.

Постановка завдання. У пропонованій статті зроблено спробу розглянути питання, пов'язані з педагогічною і виконавською діяльністю братів Юр'янів кінця ХІХ – початку ХХ ст. у Харківському музичному училищі.

Робота виконана за планом НДР ХДУМ ім. І. П. Котляревського.

Виклад основного матеріалу. Харківське відділення ІРМТ було засновано в 1871 р. з ініціативи І. Слатіна, з іменем якого протягом половини сторіччя пов'язана історія розвитку музичної культури Харкова. Обрана дирекція відділення ІРМТ, не забуваючи про головну мету – піднесення рівня естетичного розвитку тодішньої публіки шляхом влаштування концертів і музичних збірань, відразу ж приступила до організації музичної освіти у місті.

1 жовтня 1871 р. відбулося відкриття музичних класів, зокрема й духових інструментів, але на другому році існування духові класи довелося закрити з причини відсутності бажаючих навчатися в них.

8 вересня 1883 р. на базі вже зміцнілих музичних класів відбулося відкриття музичного училища, директором якого було призначено І. Слатіна. Про відкриття ж класів духових інструментів при тій матеріальній базі, що була, годі було й думати. Розуміючи, що концертну діяльність у Харківському відділенні ІРМТ немає змоги широко розгорнути через відсутність оркестрових

музикантів, особливо виконавців на духових інструментах, І. Слатін на засіданні дирекції відділення у травні 1886 р. запропонував вжити усіх заходів до відкриття в 1886/1887 навчальному році класів духових інструментів. Училищу було виділено кошти на придбання потрібних духових інструментів завдяки активній підтримці з боку дирекції в особах М. Летуновського, О. Залеської, В. Іванова і А. Рубінштейна. Через п'ятнадцять років з дня заснування музичних класів було відкрито класи гри на духових інструментах.

Більше тридцяти років класи валторни, труби й тромбона вели відомі свого часу брати А. і Ю. Юр'яни – вихідці з Латвії, які з властивою їм енергією й відданістю справі займалися вихованням молодих музикантів, здобувши величезної поваги з боку викладачів, учнів і міських любителів музики.

А. Юр'ян закінчив Петербурзьку консерваторію по класах органа у професора Л. Гоміліуса і композиції у М. Римського-Корсакова. «Цікавлячись різними оркестровими інструментами, – пише О. Гравітіс, – він, за порадою Ф. Гоміліуса (батька Л. Гоміліуса), професора консерваторії по класу валторни, вступив до його класу. Через рік, тобто в 1882 р., А. Юр'ян вже настільки опанував техніку гри на цьому інструменті, що був допущений до іспитів. Присутній на іспиті А. Рубінштейн похвалив красиву й сильну гру Андрія Юр'яна. По класу валторни останній закінчив консерваторію з великою срібною медаллю» [2, с. 22]. Не маючи можливості одержати в Ризі роботу, він у 1882 р. приїхав до Харкова, де й був прийнятий до музичного училища викладати теоретичні дисципліни і клас хорового співу. А. Юр'ян часто виступав як валторніст із сольними програмами. Перший вітчизняний теоретик фортепіанного мистецтва, блискучий піаніст, викладач музичного училища Р. Геніка в одній з рецензій відзначав, що виконання А. Юр'яна овіяне «романтичною поезією лісів і гірських перспектив. Кожний, в кому є хоч краплина поезії, не міг без захвату слухати його чудове виконання старовинної арії Леклера і фантастичне затишшя в Кантилені Вебера, яке справляло враження чарівного, таємничого відлуння» [6, с. 188].

Під час авторського концерту П. Чайковського у Харкові в березні 1893 р. в оркестрі, яким диригував композитор, грав і А. Юр'ян. Протягом багатьох років А. Юр'ян поєднував активну роботу по збиранню музичного фольклору, інтенсивну композиторську і музично-критичну діяльність з відповідальними обов'язками керівника класів теорії і хорового співу. Після від'їзду в 1908 р. Юріса Юр'яна до Риги, Андрій Юр'ян почав вести й класи валторни, труби і тромбона. У 1916 р., будучи важко хворим, після тридцяти чотирьох років праці, він звільнився з училища.

Тільки наприкінці 1920 р. йому вдалося виїхати на батьківщину. 28 вересня 1922 р., внаслідок різко прогресуючої хвороби і недостатнього лікування, Андрій Юр'ян помер у Ризі, не здійснивши тих намірів, з якими він повернувся на батьківщину,

Ю. Юр'ян у 1883 р. закінчив Петербурзьку консерваторію по класу валторни професора Ф. Гоміліуса. Після закінчення консерваторії він один сезон

грав у оркестрі Маріїнського театру, а з 1885 р. почав працювати у Харківському музичному училищі, де вів класи валторни, труби і тромбона до 1908 р.

В 1908 р. він повертається в Ригу, де з 1908 по 1919 р. працює в Ризькому музичному училищі. З 1919 по 1932 р. він професор Ризької консерваторії по класах валторни й камерного ансамблю. Помер Ю. Юр'ян у Ризі в 1940 р.

Третій брат Юр'янів, Павулс, закінчив у 1890 р. Харківське музичне училище по класу валторни Ю. Юр'яна, а у 1898 р. Петербурзьку консерваторію по класу валторни С. Габеля і А. Котоньї.

В 1902-1915 роках він працює викладачем Ризької музичної школи, а з 1919 по 1940 р. у Ризькій консерваторії. В 1927 р. він стає професором консерваторії. В 1948 р. Ризькій музичній школі присвоєно його ім'я. Помер П. Юр'ян в 1948 р.

Говорячи про братів Юр'янів, слід також згадати ще про один бік їх музичної діяльності – жанр камерної музики (відомий на той час квартет валторн). «Первісний задум організації квартету валторн, – пише О. Гравітіс, – відноситься ще до того часу, коли Андрій Юр'ян і його брат Юріс навчалися в Петербурзькій консерваторії. Коли ж у середині 80-х років XIX ст. у Харківське музичне училище до класу Юріса Юр'яна вступив Павулс Юр'ян, – з'явилася можливість реалізувати ідею, підказану вчителем Андрія професором Фр. Гоміліусом, – організувати квартет валторністів братів Юр'ян. У літні вакації Андрій Юр'ян навчав гри на валторні свого старшого брата Петера, і незабаром квартет братів Юр'ян отримав змогу виступати із першими концертами <...> у репертуарі квартета були прості загальноприступні п'єси, а особливо багато було народних пісень в обробці Андрія Юр'яна. Із спогадів очевидців відомо, що керований А. Юр'яном квартет дуже сумлінно готувався до кожного виступу. Квартет працював у 80-х роках (за спогадами Юріса Юр'яна — до 1889 р.). Квартет валторн братів Юр'ян із великим успіхом концертував також і в багатьох містах Росії» [2, с. 27].

Участь братів А. і Ю. Юр'ян було завжди прикрасою харківських концертів. Напередодні чергового концерту газета “Южный край” від 17 березня 1890 р. писала: “Завтра, у неділю, 18 березня відбудеться в Євангелійсько-Лютеранській церкві духовний концерт А. і Ю. Юр'ян при участі п-ні С. Мотте й квартету валторн.

Програма концерту складена переважно із класичних творів і представляє багато інтересу. Для аматорів музики інтерес ще збільшується своєрідністю інструмента церковного органа, що дуже рідко доводиться чути в концертах. Думаємо, що наші меломани звернуть належну увагу на цей своєрідний і цікавий концерт”.

“Приводимо програму сьогоднішнього концерту А. і Ю. Юр'ян, — писала газета “Южный край” від 18 березня”.

Перше відділення

1. Прелюдія й fuga a-moll для органа Й. С. Баха — виконує А. Юр'ян.
2. Largo Г. Генделя для валторни – виконує Ю. Юр'ян.

3. Арія *Lascio cn'io pianga* Г. Генделя – виконує п-ні С. Мотте.
4. Choral: *Libe den Herren, o meine Seclе; Stitle ruht die Erde* для 4-х валторн Й. С. Баха й Абта – виконує А. Юр'ян.
5. Прелюдія й fuga *e-moll* для органа Й. С. Баха – виконує А. Юр'ян.

Друге відділення

6. *Adagio* Й. С. Баха, Пісня Р. Вагнера – виконує Ю. Юр'ян.
7. *Sei stille* І. Раффа – виконує п-ні С. Мотте.
8. *Andante* з концерту для валторни Ф. Штрауса – виконує Ю. Юр'ян.
- а) *Ruhethal*, б) *Hebe dei Augen auf* для 4-х валторн Ф. Мендельсона.
10. Прелюдія й fuga на тему В.А.С.Н. для органа Ф. Ліста – виконує А. Юр'ян. Початок о шостій вечора» [3].

Цей концерт дав підставу Р. Гениці написати в газеті «Южный край» від 25 березня 1890 р.: «Духовний концерт А. і Ю. Юр'ян 18 березня дав насолоду численним слухачам. А. Юр'ян відмінно володіє всіма ефектами, відтінками й секретами органа... Валторнові соло Ю. Юр'яна показали, що цей молодий, талановитий артист чудово зіграв *Largo* Г. Генделя й *Adagio* Й. С. Баха, пофрантував м'яким, соковитим тоном і тонкою експресією... С. Мотте своїм співом похвалила й прикрасила концерт: голос її звучав надзвичайно красиво... Ансамбль 4-х валторн звучав дуже злагоджено» [1]. На великий жаль ні в програмі, ні в рецензії Р. Геники не зазначені прізвища учасників квартету валторн.

У Харкові Ю. Юр'ян поєднував свою педагогічну діяльність не тільки з концертно-камерною й сольною, але й диригентською. Надзвичайно цікавими для нас є оголошення, а потім і рецензія на концерт, що відбувся в жовтні 1890 р. Так, в оголошенні від 17 жовтня говориться: «У залі Комерційного клубу в середу 17 жовтня 1890 р. даний буде концерт духового оркестру хлопчиків Олександрівського притулку. Після концерту відбудеться танцювальний вечір. Збір призначається на посилення коштів для спорудження нового будинку Олександрівського притулку» [4].

Та ж газета 21 жовтня повідомляє й про враження, яке справила музика, виконувана дитячим оркестром. «Концерт духового оркестру хлопчиків Олександрівського притулку, що відбувся 17 жовтня в залі Комерційного клубу під керуванням старшого викладача музичного училища Ю. Юр'яна, перевершив наші очікування справжнім злагодженим виконанням. До складу програми ввійшли: марш і серенада Ф. Шуберта, увертюра «Легка кавалерія» Ф. Зуппе, циганський хор з опери «Преціоза» К. М. Вебера, марш із опери «Тангейзер» і вступ до третього акту й хор наречених з опери «Лоенгрін» Р. Вагнера-Ф. Ліста, вступ до опери «Лорелей» М. Бруха й «Слався» М. Глинки.

Правду кажучи, ми, побачивши на афішах подібну вишукану програму, не без упередження пішли в концерт, нам відомо було, що оркестр сформовано тільки рік тому. Але після перших же номерів наш сумнів перетворився на повний захват.

Взагалі всі номери зіграли хлопчики не тільки технічно чисто, з необхідними відтінками, але навіть із захопленням, і без перебільшення можна сказати, що оркестр хлопчиків Олександрівського притулку вже тепер виконує не гірше, ніж наші кращі провінційні військові оркестри. Зокрема необхідно помітити, що найкраще були виконані саме складні твори Р. Вагнера. Наприкінці маршу з опери “Тангейзер” хизувалися басы ясним виконанням швидкої фігурації, – а в серенаді Ф. Шуберта видавався перший корнет м’яким виконанням мелодії. Взагалі, всі духові мідні інструменти відрізнялися м’яким тоном. Щодо кларнетів не можна не помітити, що вони місцями заглушалися ударами великого барабана; число кларнетів на майбутнє треба збільшити, щоб вони могли успішно змагатися із групами мідних і ударних інструментів.

У всякому разі, ми були вражені неймовірними результатами, досягнутими протягом одного року, в оркестрі хлопчиків Олександрівського притулку.

Такі результати пояснюються єдино ретельністю й тонким знанням справи диригента оркестру Ю. Юр’яна, що взяв на себе безоплатне навчання хлопчиків з листопада минулого року.

Для більшої наочності автор статті подає також кілька дипломних програм, що їх виконували випускники училища класу Ю. Юр’яна:

Г. Білоцерківський – клас валторни Ю. Юр’яна

Р. Штраус. Концерт мі-бемоль мажор

А. Страделла. Церковна арія (твір підготовлений самостійно)

П. Гапон – клас труби Ю. Юр’яна

О. Бьом. Концерт мі мінор

Л. Мінкус. Соло з балету «Камарго» (твір підготовлений самостійно)

В. Муравйов – клас тромбона Ю. Юр’яна.

Л. Давид. Концерт мі-бемоль мажор

Х. Глюк. Анданте (твір підготовлений самостійно).

Як видно з переліку програм, вимоги до учнів-випускників у класі Ю. Юр’яна були високими. Твори, що виконували дипломники, давали змогу розкрити виконавські й музичні якості учнів, показати володіння стилем, вміння розібратися у творах великої і малої форми, продемонструвати певною мірою зрілість і артистизм.

У період з 1892 до 1916 р. кількісний склад класів духових інструментів налічував не менш 25 учнів, а в 1913 р. досяг 39 учнів. Така сталість набору учнів обумовлювалася потребою у фахівцях даної професії. Багато провідних симфонічних і оперних оркестрів Росії поповнювалися випускниками класів духових інструментів училища.

Висновки. Багатогранна діяльність викладачів класів духових інструментів училища за порівняно невеликий строк їх існування (1886-1917 рр.) дала відчутні результати у розвитку виконавської культури і музичної освіти в місті. Випускники училища ставали не тільки добрими і відмінними музикантами, але й педагогами, диригентами, громадськими діячами.

Значну роль у справі виховання молодих музикантів-духовиків відіграли і брати Юр'яни, залишивши відчутний слід по собі як у музичній культурі Харкова, так і у себе на батьківщині – Латвії.

Фантастична відданість І. Слатіна музичному училищу, яка поєднувалася з непересічною обдарованістю музиканта і талантом адміністратора, укомплектованість училища фахівцями високої кваліфікації, численні позитивні оцінки діяльності училища багатьма представниками культури й мистецтва – все це привело до реорганізації музичного училища 1917 р. у консерваторію.

Література:

1. Геника Р. Духовный концерт А. и Ю. Юрьян // Юж. край. – 1890. – 25 марта.
2. Гравитис О. Андрей Юрьян: (латышский композитор, 1856-1922). – Рига: Латгосиздат, 1955. – 171 с.
3. [Объявление о духовном концерте в Евангелическо-Лютеранской церкви А. и Ю. Юрьян] // Юж. край. – 1890. – 17 марта.
4. [Объявление о концерте духового оркестра мальчиков Александровского приюта] // Юж. край. – 1890. – 17 окт.
5. [О концерте духового оркестра мальчиков Александровского приюта] // Юж. край. – 1890. – 21 окт.
6. Якустиди И. Кафедра духовых и ударных инструментов // Харьковский институт искусств. 1917–1992. – Х., 1992. – С. 182-197.

Надійшла до редакції 16.02.2009